

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Гриджук Оксани Євгенівни

"Теоретико-методичні засади формування мовнокомунікативної компетентності майбутніх фахівців лісотехнічних спеціальностей",

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Актуальність обраної теми. Стратегія безперервної мовної освіти передбачає використання в освітньому середовищі вищого навчального закладу оптимальних традиційних та інноваційних форм, методів, засобів навчання і самонавчання української мови, що в подальшому забезпечить успішне професійне спілкування компетентних фахівців.

Чимало сучасних лінгводидактичних праць присвячено проблемі формування компетентностей в учнів та студентів – свідченням цього є велика джерельна база дисертації О. Є. Гриджук. Попри це, своєчасність дослідження зумовлена низкою суперечностей, зокрема між потребою вдосконалення мовної освіти і відсутністю спеціальних досліджень із проблеми підготовки майбутніх фахівців сфери лісівництва й деревооброблення до професійної комунікації.

Отже, формування мовнокомунікативної компетентності у студентів закладів вищої технічної освіти зумовлене соціальним замовленням на фахівців, які характеризуються насамперед високим рівнем теоретичної підготовки зі спеціальних дисциплін. Цей рівень у мовленнєвій площині закономірно виявляється в досконалому володінні лісотехнічною термінологією. Особливе місце посідає також професійна гуманітарна підготовка студента-лісотехніка, що передбачає розвиток мовленнєвої культури, креативності, спроможності реалізувати свій комунікативний задум з метою успішної самореалізації та конкурентоспроможності на світовому ринку праці. З огляду на зазначене вище, створення ефективної і науково виваженої методики формування

мовнокомунікативної компетентності майбутніх фахівців лісотехнічних спеціальностей є актуальним.

Ступінь обґрунтованості наукових положень. Текст роботи засвідчує теоретичну обґрунтованість і належне експериментальне підтвердження всіх наукових положень, сформульованих дисертанткою. Прозоро визначено мету та адекватні завдання, об'єкт і предмет; концептуальна модель формування мовнокомунікативної компетентності майбутніх фахівців лісотехнічних спеціальностей є прозорою та науково виваженою. Теоретико-методичні засади дослідження забезпечено ретельним аналізом наукових джерел та визначенням підходів до формування мовнокомунікативної компетентності майбутніх фахівців лісотехнічних спеціальностей.

Особливим досягненням О.Є.Гриджук є створення методики, яка характеризується прозоро окресленим понятійно-категоріальним апаратом та належною діагностичною основою оригінальної технології. Теоретичний складник змісту навчально-методичних комплексів українськомовних дисциплін відображає досягнення сучасної науки, зокрема з питань методики застосування традиційних та інноваційних технологій у вищих навчальних закладах.

Зміст дисертації, її завершеність і оформлення. Засвідчуємо, що в роботі знайшла підтвердження загальна гіпотеза, втілена у концепції дослідження, його провідній ідеї та основних положеннях. Окрім того, текст дисертації повною мірою відображає зміст її п'яти структурних частин. Висновки до кожного із розділів, а також загальні висновки переконують у вирішенні поставлених дисертанткою завдань, спрямованих на досягнення мети – науково обґрунтувати теоретичні й методичні засади, розробити та експериментально перевірити методику формування мовнокомунікативної компетентності майбутніх фахівців лісотехнічних спеціальностей.

Основний зміст дисертації становить 416 сторінок, у тексті вміщено 11 таблиць, 23 рисунки, представлено 36 додатків. Технічне оформлення роботи відповідає чинним вимогам.

Охарактеризуємо ті особливості дослідження, які, на наш погляд, заслуговують *схвалення*:

1. У розділі 1 крізь призму *загальної філософії* розглянуто й диференційовано такі категорії, як "компетентність" і "компетенція", проаналізовано основні підходи, які слугують при цьому орієнтиром – онтологічний, гносеологічний, аксіологічний. Важливо, що дослідниця акцентує увагу також на природоцентричному екологічному підході, визнаючи завдання екологічного імперативу основою професійної моралі працівника лісової та деревообробної промисловості. Із погляду *філософії освіти* слушною є думка про дух внутрішньої самостійності як усвідомлення здатності до саморозвитку та самодостатності; освіта при цьому розглядається як потреба особистості в самореалізації, як реорганізація й перебудова досвіду, а основними гуманітарними цінностями є людяність та цивілізованість (підрозділ 1.1). Досліджуючи феномен компетентності, дисертантка цілком умотивовано спирається на культурно-історичну концепцію і доводить, що компетентність має цивілізаційно-культурну сутність.

2. У підрозділі 1.2, в якому йдеться про *мовнокомунікативну компетентність студентів лісотехнічних спеціальностей*, привертає увагу авторська дефініція цього ключового поняття дослідження: "здатність послуговуватися нормами української літературної мови у сфері наукової та професійної діяльності, належний рівень комунікативних навичок, уміння аналізувати власне й чуже висловлювання, знання професійного дискурсу, ціннісне ставлення до мови. Належний розвиток МКК студентів-лісотехніків сприяє формуванню у них еколого-економічного способу мислення, світогляду, спроможного забезпечити сталий розвиток суспільства у гармонії з природою в умовах постіндустріального інформаційного суспільства". Наведене визначення, як і структурно представлені на рисунку 1.1 компоненти мовнокомунікативної компетентності студента – майбутнього фахівця, є, на нашу думку, науковим внеском дисертантки в педагогічну теорію.

3. Цілком слушно в першому розділі роботи розглянуто питання про

становлення *термінологічної культури* студента (яка ґрунтується насамперед на засвоєнні фахової термінології, розвитку наукового і професійного мовлення); конкретизовано ознаки її сформованості; проаналізовано наукові джерела, де визначено співвідносні поняття: "термінологічна обізнаність", "термінологічна грамотність", "термінологічний потенціал особистості" та ін.

4. Про надійне *філологічне підґрунтя* роботи та високий лінгвістичний (зокрема, термінознавчий) рівень самої дисертантки свідчать матеріали підрозділу 1.3. – "*Лінгвістичні основи набуття студентами лісотехнічних спеціальностей системи термінологічних фахових знань*". Так, визначаючи специфічні риси навчального матеріалу з української мови для студентів лісотехнічного профілю, дослідниця зупиняється на таксономії лісотехнічних номінацій у мові спеціального призначення (спираючись на термінознавчу та лексикографічну літературу, класифікує номінативні одиниці терміносистем лісівництва й деревооброблення, розглядає номенклатурні найменування, відмінності термінів і професіоналізмів у таблиці 1.1). Об'єктом уваги є також формально-структурні типи та словотвірні особливості лісівничих термінів, парадигматичні відношення в терміносистемах лісівництва й деревооброблення, запозичення. Вважаємо, що наведені у цій частині роботи матеріали не тільки збагачують зміст навчально-методичних комплексів українськомовних дисциплін для студентів, а й варті уваги мовознавців.

5. Імпонує докладний аналіз понятійно-категоріального апарату проблеми, здійснений дослідницею у **другому розділі** дисертації. До чинників формування мовнокомунікативної компетентності, покладених в основу розвитку мовної особистості студентів, дисертантка умотивовано відносить соціокультурні та особистісні (відповідно у підрозділах 2.1, 2.2). У цьому ракурсі досліджено низку понять: "соціалізація особистості" (як процес самореалізації, що мотивує навчання і має результат – соціальний статус людини на рівні освіти, кваліфікації, навичок), "освіта" (як основний соціальний капітал країни), "освітнє середовище закладу вищої освіти" (як поєднання підсистем – особистісної, аксіологічно-сміслової, інформаційно-змістової, організаційно-діяльнійної, просторово-

предметної), "соціальне середовище", "студентське середовище", "соціальна самоідентифікація студента". Заслуговує схвалення висловлена у роботі думка про те, що становлення мовної особистості студента-лісотехніка відбувається на різних етапах його соціалізації – адаптаційному, ціннісно-діяльнісному та професійному. Встановлено взаємозв'язки інших ключових понять дослідження, таких як: "компетентність" (як універсальна категорія соціальної стратифікації), "мовленнєве середовище", "мовна свідомість", "мовна поведінка", "мовна особистість" студента. Науковою новизною, на наш погляд, характеризується висновок дослідниці щодо такого специфічного для розвитку мовної особистості майбутнього фахівця лісотехнічних спеціальностей компонента, як *охорона довкілля та природозбережувальна діяльність*.

6. Вагомим у дослідженні є *психологічне підґрунтя*. У площині діяльності студента з'ясовано сутність понять "свідомість", "мислення", "пізнання", "творчість". "самопізнання", "мотивація" та ін. Привертає увагу психологічна структура мовної особистості майбутнього фахівця лісового господарства й деревообробної галузі, графічно представлена на рисунку 2.1.

7. Поняття *мовної особистості з погляду лінгводидактики* досліджується особливо ретельно. Внеском дисертантки вважаємо: 1) авторське визначення мовної особистості студента як носія мовної свідомості; 2) уведення до загальноновизнаних ключових характеристик мовної особистості таких як: багатофункційність, спрямованість на власне вдосконалення, потреба пропагувати нормативно-літературне мовлення в різних сферах комунікації; 3) доповнення низки аспектів формування мовної особистості студента – майбутнього фахівця лісової та деревообробної промисловості (аксіологічного, теоретико-пізнавального, культурологічного) – лінгводидактичним аспектом; 4) створення графічної моделі мовної особистості студента названої вище галузі.

8. Змістово насиченим та логічно структурованим є **третій розділ** роботи, в якому встановлено *лінгводидактичні засади розвитку мовнокомунікативної компетентності студентів*. Віддаючи належне термінологічному, лексикографічному, граматико-стилістичному та фахово-прикладному аспектам

мовної освіти майбутніх фахівців, дослідниця цілком виправдано доповнює цей перелік культуромовним та комунікативним аспектами.

9. Аналіз різноманітних класифікацій загальних та індивідуальних стратегій оволодіння мовою професійного спрямування дав змогу дисертантці визначити найбільш прийнятні стратегії рецептивного мовленнєвого спілкування; продукування та перетворення тексту студентами-лісотехніками. Схвально, що в роботі враховано думку М. І. Пентилюк щодо таких *найголовніших орієнтирів лінгводидактичних стратегій*, як: особистісно орієнтоване навчання; когнітивну й комунікативну методики навчання української мови у вищій школі; компетентнісний, культурологічний та крос-культурний аспекти; зміст і технології професійної підготовки студентів; сучасні технології навчання мови в різних освітніх закладах, шляхи формування комунікативної компетентності та її складників (мовної, мовленнєвої, соціокультурної, діяльнісної (стратегічної) тощо), концептуальні засади профільного навчання української мови та ін.

10. У дисертації приділено належну увагу загальнодидактичним і методичним *принципам навчання* в системі розвитку мовнокомунікативних знань студентів. Не викликає жодних сумнівів висновок про те, що принцип науковості у вищій школі є визначальним "з огляду на те, що сучасний рівень науки потребує фахівців належного рівня кваліфікації". Важливо також, що принцип екологізації дослідниця вважає "наскрізним у гуманітарній і спеціальній підготовці студентів лісотехнічних спеціальностей" і використовує його "з метою формування екологічної свідомості студента засобами української мови".

11. Науково виважено з погляду лінгводидактики дисертантка окреслює взаємопов'язані *провідні методи, прийоми й засоби* формування мовнокомунікативної компетентності студентів (рисунки 3.1 – 3.5; таблиця 3. 1). Засвідчуємо також, що авторська модель технології формування мовнокомунікативної компетентності студентів лісотехнічних спеціальностей, представлена в підрозділі 3.4, належно обґрунтована і створена на основі поетапного її проектування. Варте уваги змістове наповнення процесу формування мовнокомунікативної компетентності студентів

(рисунок 3.6) - прикладом для наслідування на нефілологічних спеціальностях вишів є дисципліна "Фахова термінологія", упроваджена дисертанткою в навчальний процес магістратури за спеціальностями "Лісове господарство", "Деревообробні та меблеві технології".

12. Практичну значущість дослідження засвідчує **четвертий розділ** – "Технологічне забезпечення навчання мови професійного спрямування й фахової термінології": по-перше, представлено авторські матеріали *навчально-методичних комплексів* дисциплін "Українська мова (за професійним спрямуванням)" та "Фахова термінологія"; по-друге, розроблено *технології* організації освітнього процесу названих вище дисциплін - діалогові, інтеграційні, тренінгові, інтерактивні, інформаційно-комунікаційні (рисунки 4.1 – 4.3); по-третє, запропоновано ефективну *методику* проведення аудиторних і позааудиторних занять із формування мовнокомунікативної компетентності студентів (цікавим, наприклад, є комбінований семінар на тему: "Коллективне обговорення професійних проблем. «Мозковий штурм»: технології проведення"). Належну увагу приділено також *самостійній роботі* студентів з мови, зокрема проектній діяльності. По-четверте, дисертанткою докладно схарактеризовано *дієві прийоми і засоби* навчання української мови професійного спрямування й фахової термінології, систематизовано *вправи та завдання* (рисунки 4.6 – 4.8), з'ясовано *форми* роботи із лексикографічними джерелами й фаховими текстами різних типів (на основі текстоцентричного підходу). Окремий підрозділ присвячено завданням, спрямованим на розвиток культури мовлення студентів.

13. Заключний **п'ятий розділ** дисертації присвячено *експериментально-дослідному навчанню за авторською методикою*, яке проводилося з урахуванням розроблених критеріїв (змістово-когнітивного, ціннісно-орієнтаційного, творчодіяльнісного) та чотирьох рівнів сформованості мовнокомунікативної компетентності майбутніх фахівців-лісотехніків. Підкреслимо, що достовірність проведеного педагогічного експерименту на всіх його етапах (2010 – 2017 рр.) забезпечена належним методологічним обґрунтуванням вихідних позицій. Зміст розділу переконує: оригінальна модель формування мовнокомунікативної

компетентності студента – майбутнього фахівця в галузі лісівництва та деревооброблення - успішно реалізована в процесі експериментально-дослідного навчання в десяти ВНЗ України. Окрім того, не викликає сумнівів компетентне володіння дослідницею методами математичної статистики та оброблення здобутих даних.

14. До переваг роботи відносимо змістовні додатки загальним обсягом 346 сторінок, матеріали яких можуть бути використані у професійній діяльності викладачами ВНЗ та дослідниками-лінгводидактами (йдеться, зокрема, про додатки В, Г, Д, К).

15. Цілком прозоро дисертанткою сформульовано перспективи наукових розвідок у площині "опрацювання й використання інноваційних педагогічних технологій мовної підготовки студентів вищої школи України".

Відповідність змісту автореферату і основних положень дисертації.

Засвідчуємо відповідність автореферату основним положенням, викладеним у тексті дисертації. Показово, що матеріали роботи успішно апробовані на міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових і науково-практичних конференціях. Без сумніву, внеском дослідниці у теорію і практику вітчизняної лінгвометодики є 68 праць, із-поміж яких - монографія, 19 навчально-методичних матеріалів і посібників, 11 навчальних програм, "Короткий тлумачний словник-довідник понять і термінів лісівництва", статті у фахових вітчизняних та зарубіжних виданнях.

Значущість результатів дослідження для науки і практики. Не викликає жодних сумнівів те, що результати дослідження можуть бути використані науковцями - педагогами, мовознавцями, аспірантами, викладачами філологічних та лінгвометодичних дисциплін університетів, а також студентами і магістрантами.

Дискусійні положення та критичні зауваження до дисертаційної роботи. Віддаючи належне науково-теоретичному рівню дослідження О. Є. Гриджук, висловимо деякі зауваження, що мають переважно рекомендаційний характер:

1. У першому розділі роботи (підрозділ 1.1) розрізнення понять *компетентність* і *компетенція* віднесено до дискусійних питань сучасної педагогіки та лінгводидактики. На наш погляд, не зовсім коректно наводити у тексті суперечливі визначення минулих років з огляду на те, що на сьогодні сутність зазначених понять уже з'ясовано.
2. На рисунку 1.1. – "Компоненти мовнокомунікативної компетентності студента – майбутнього фахівця" – термінологічну компетентність віднесено до прагматичного компонента, хоча графічно представлений і лінгвістичний компонент мовнокомунікативної компетентності, який містить лексичну компетентність, а термінологія є розділом лексикології. Не зовсім зрозумілою є логіка такого виокремлення.
3. У додатку В 2 ("Анкета для викладачів спеціальних дисциплін") деякі запитання потребують переформулювання, як-от: "Чи може, на ваш погляд, викладач-філолог навчити студентів основам фахової термінології?" або "Чи є потреба спеціально навчати студентів професійного спілкування?"
4. Підрозділ 4.4 має назву: "Прийоми і засоби навчання української мови професійного спрямування й фахової термінології", яка не зовсім узагальнює структурні частини підрозділу, де йдеться про методи і форми навчання (4.4.1, 4.4.2). Очевидно, цю частину дослідження можна було б доповнити таблицею контент-аналізу понять *метод*, *прийом*, *форма*, *засіб* навчання.
5. У підрозділі 4.4.1. - Система вправ і завдань для опрацювання теоретичного матеріалу за фахом – уміщено докладний аналіз поняття *вправа* та добре представлено типологію вправ. Щодо поняття *завдання* дослідниця не розглядає дефініції. На нашу думку, *завдання* є *інструкцією щодо виконання певних навчальних операцій*, а *вправа* є *видом завдання, спрямованим на формування автоматизованих навичок*.
6. Беручи до уваги багатоаспектність дисертаційного дослідження та вимоги до його обсягу, рекомендуємо дисертантці у перспективі розглянути систему роботи зі студентами-лісотехніками, здібними до художньо-публіцистичної діяльності (наприклад, екологічної тематики).

Утім, зазначені вище зауваження і рекомендації жодним чином не впливають на загальне позитивне враження від роботи та не зменшують вагомості внеску О. Є. Гриджук у теорію та практику навчання української мови у вищій школі.

Загальний висновок. Рівень виконання дисертанткою визначених для дослідження завдань, вагомість і новизна теоретичних результатів, актуальність і значення їх для практичної діяльності сучасної системи педагогічної освіти дають підставу вважати, що дисертаційне дослідження на тему: "Теоретико-методичні засади формування мовнокомунікативної компетентності майбутніх фахівців лісотехнічних спеціальностей" є самостійною і завершеною науковою роботою, яка за обсягом й обґрунтованістю проведених досліджень, науковою значущістю отриманих результатів відповідає вимогам пп. 9,10,12,13 "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015р. до докторських дисертацій, а її автор – Гриджук Оксана Євгенівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри лінгвометодики
та культури фахової мови Житомирського
державного університету імені Івана Франка

К.Я. Климова

Підпис Климової К. Я. засвідчую:
Проректор з наукової і міжнародної роботи
Житомирського державного
університету імені Івана Франка
доктор педагогічних наук, професор

Н. А. Сейко